

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ КАТЕГОРІЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ ЖИТЕЛІВ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

Статтю присвячено методології досліджень категорії «правосвідомість жителів сільської місцевості». Проаналізовано використання філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів під час аналізу зазначеної проблематики. Сформульовано висновок, що лише в своїй сукупності під час застосування вказаних методів дослідження буде ґрунтовним та всебічним.

Ключові слова: методологія, методи, правова свідомість, правосвідомість жителів сільської місцевості.

Статья посвящена методологии исследований категории «правосознания жителей сельской местности». Проанализировано использование философских, общенаучных и специально-научных методов во время анализа указанной проблематики. Сделан вывод, что лишь в совокупности применения указанных методов исследование будет полным и всесторонним.

Ключевые слова: методология, методы, правовое сознание, правосознание жителей сельской местности.

The article deals to the methodology of investigations of the category legal awareness of a resident of the Ukrainian village. Analyzed and defined of the philosophical, general scientific and special-scientific methods, in the analysis of this problem. The author concludes, only in combination with the application of these research methods will be thorough and comprehensive.

Key words: methodology, methods, legal consciousness, legal awareness of a resident of the Ukrainian village.

Вступ. Категорія «правосвідомість» почала розглядатись ще Платоном і Аристотелем, але вперше це явище комплексно осмислив у своїх працях І. Кант. Продовжив дослідження цієї категорії Г. Гегель, увібравши попередній досвід філософсько-правових і соціально-філософських досліджень цієї проблематики. У другій половині XIX ст. юридичний позитивізм, який панував у тогочасному світогляді, істотно утруднював аналіз проблеми правосвідомості, тому з часом правосвідомість почала розглядатись із позицій соціологічного підходу, визнання функціонального зв'язку об'єктивного і суб'єктивного права та об'єктивної (природної) та суб'єктивної (неприродної) правосвідомості [1, с. 12].

Постановка завдання. Метою статті є проаналізувати застосування методів, які використовуються під час дослідження правової свідомості жителів сільської місцевості.

Результати дослідження. Актуальність дослідження правової свідомості зумовлена тими змінами, які відбулися в соціальних відносинах у зв'язку з глобалізацією, зростанням ролі інформаційних зв'язків і домінуванням пріоритетів демократії у сучасному українському суспільстві.

Методологія дослідження правосвідомості молоді – це складна система методів (способів, шляхів досягнення певної мети), за допомогою яких здійснюється її наукове пізнання. Методологія дає змогу описати та оцінити категорію правосвідомості, виробити практичні рекомендації

[2, с. 20–21]. На розвиток методології і методики вивчення правової свідомості істотне значення мали роботи Р.А. Аванесова, А.В. Алексєєва, А.А. Волкова, А.В. Боргова, К.Е. Игошева, В. П. Казимірчука, В.Я. Кікота, С.М. Кудрявцева, О.Д. Лазукина, Е.А. Лукашева, Р.М. Маньківського, А.М. Столяренка, А.М. Яковлева, Д.О. Єрмоленка, Ю.М. Дмитренко та інших.

Основними методологічними принципами та методологічними перспективами у дослідженні категорії «правова свідомість жителів сільської місцевості» є такі: антропоцентризм, людинорічність, поєднання індивідуалізму та універсалізму, процесуалізм, еволюціонізм, структуралізм, функціоналізм, інтерпретаціонізм, релятивізм, фемінізм, культурно-галузевий принцип, трансакційний принцип, принцип інтерактивності. Плюралізм цих теоретичних принципів позитивно впливає на філософсько-правову методологію, розвиваючи її в різних напрямках і не даючи їй обмежитись однією парадигмою і зупинитись у межах одного з підходів.

Головною методологічною парадигмою філософсько-правового дослідження категорії «правосвідомість» стала антропо-етнологічна (або «антропо-етнічна», як називають її дослідники новітнього періоду) парадигма. Її основу становить ідея про людину, яка виступає як індивід, та про людину як про члена соціальної групи. Діалектика взаємозв'язку цих двох іпостасей розкривається через використання парних категорій «одиничне–загальне», а також «частина–ціле». Індивід як одиничне представляє людину в своїй тілесно-духовній, психофізіологічній єдності та цілісності, але як член людського співтовариства індивід уже виступає як елемент етносу, який втягнутий у виробничу, політичну, правову, релігійну (тобто культурну, в найширшому значенні цього слова) діяльність і характеризується набором специфічних соціальних ознак. Він взагалі існує й розвивається лише завдяки соціуму. Будучи феноменом природи, людина виступає носієм індивідуальних прав, індивідуальної свободи.

Методологічну основу нашого дослідження становлять філософські, загальнонаукові та спеціально-наукові методи, які сформувались на основі пізнавального арсеналу філософської, філософсько-правової та теоретико-правової думки. Останню групу можна умовно поділити на дві підгрупи: а) спеціальні методи юридичної науки і б) спеціальні методи, запозичені з інших наук.

У процесі дослідження використано філософські методи: діалектичний, метафізичний, аксіологічний, феноменологічний, структуралістський, герменевтичний, інтуїтивний, а також методи системного та категоріального аналізу, синтезу, абстрагування.

Діалектичний метод засновується на ідеї про всезагальні закони розвитку природи, суспільства, людини, про взаємозв'язок явищ, їх розвиток та вдосконалення. Юридичний зміст його полягає у виокремленні історичних етапів розвитку права і правосвідомості, можливості їх вдосконалення, взаємодії з іншими суспільними категоріями та сферами. Використання діалектичного методу дало змогу розглядати право і людину, право і правову свідомість, правову свідомість і державу в їх нерозривному взаємозв'язку, а також їх симбіоз у класичних філософсько-правових теоріях.

Застосування метафізичного методу дало змогу розкрити з більшою повнотою «внутрішні» ознаки та функції правової свідомості, встановивши й враховуючи специфічні ознаки та властивості державно-правових та соціальних явищ і процесів, які впливають на правову свідомість жителів сільської місцевості. При цьому враховувались об'єктивні процеси історичного характеру, а особливо досвід наукового розроблення проблематики.

Герменевтичний метод застосовувався під час інтерпретації окремих понять, значимих у теорії прав людини, із позицій філософії права та галузевих юридичних наук. З його допомогою досліджувалась нормативно-правова база, особливості державного регулювання політики, пропонувались шляхи подолання недоліків. За допомогою цього методу аналізувалося право як основа правової реальності. Необхідно віднаходити в минулому такі зразки правової поведінки, які на нинішньому етапі розвитку правосвідомості можуть слугувати своєрідним еталоном. З метою розуміння норми, яку варто удосконалити, були проаналізовані життєві ситуації, на які вона поширюється. Також згаданий метод важливий для розуміння вчинків жителів сільської місцевості. Тому важливо знати, чи усвідомлюють жителі села зміст права.

Порівняльно-правовий метод дав змогу виявити загальне, особливе та одиничне в категорії правової свідомості жителя сільської місцевості, з'ясувати, як саме вони впливають на формування правової свідомості.

За допомогою методу категоріального аналізу вдалось визначити змісту поняття «правова свідомість» та особливості його використання у різних філософсько-правових концепціях; метод системного аналізу дав змогу пізнати саму систему державно-правових явищ в її цілісності, виявити наявність зв'язків різних елементів системи між собою, а також із зовнішнім середовищем.

Завдяки методологічним можливостям структуралізму ми визначили нові аспекти нормативного регулювання правової свідомості, які раніше не досліджувалися. Аналіз дав змогу відокремити суттєве від несуттєвого, звести складне до простого, пізнати окремі частини об'єкта дослідження.

Метод синтезу також досить важливий у нашому дослідженні, адже в результаті характеристики складових елементів категорії «правосвідомість жителів сільської місцевості» ми мали змогу узагальнити її з метою створення загального, цілісного уявлення. І. Кант вважав: «Саме синтез є тим, що, власне, складається з елементів знання й об'єднує їх у певний зміст. Тому синтез є першим, на що ми маємо звернути увагу, якщо хочемо доходити висновків про походження наших знань» [3].

Особливо важливий аксіологічний метод, адже необхідно враховувати морально-етичні, духовні та інші чинники, які впливають на формування правової свідомості жителя села. А завдяки методу абстрагування ми змогли виокремити істотні ознаки, аспекти досліджуваної категорії.

Загальнонаукові методи дослідження умовно поділяють на три групи: методи емпіричного дослідження, методи, що використовуються як на теоретичному, так і на емпіричному рівнях дослідження, методи, що використовуються на теоретичному рівні дослідження. Зазначимо, що такий розподіл методів певною мірою умовний, бо будь-який із них може переходити з категорії в категорію у міру розвитку пізнання. З них ми використовували методи, які дали можливість глибше розкрити сутність досліджуваного явища.

Систематизація, або системний метод, який ми застосовували, дав змогу поділити сукупні дані на однорідні в певних межах групи одиниць. Із множини ознак, які описують категорію «правосвідомість», обрали і розмежували ті, які характерні для жителів міста, сільської інтелігенції, сільської молоді, осіб, які займаються фермерським господарством, та поділили їх на групи.

Функціональний метод пов'язаний із виявом найбільш суттєвих умов функціонування систем та категорій. За його допомогою вдалось охарактеризувати функціонування окремих елементів категорії «правосвідомість», виокремити її провідні елементи, визначити ті складові елементи, які потребують змін, доповнень. Він надав можливість дослідити зміну, рух та розвиток досліджуваного явища, виявити зміни державно-правового впливу на суспільство.

Метод спостереження як засіб пізнання дає первинну інформацію про навколишній світ, тобто факти безпосередньої дійсності. Спостереження полягає в цілеспрямованому вивченні предметів із використанням таких чуттєвих властивостей людини, як відчуття, сприйняття, уявлення предметів і явищ дійсності. Нам вдалось сформулювати висновки про те, як жителі сільської місцевості відносяться до права, чи розуміють вони його роль та призначення, як будуть діяти у ситуаціях, пов'язаних із застосуванням чи використанням правових норм.

Метод прогнозування дав змогу передбачити, як у подальшому буде змінюватись правова свідомість жителів сільської місцевості та як це впливатиме на розвиток українського села.

Метод індукції використовувався нами під час з'ясування індивідуальної, побутової свідомості різних категорій жителів села, а також групової свідомості, в результаті чого ми формулювали висновки про рівень правової свідомості жителів села.

За допомогою методу аналогії ми переносили характеристики категорії правової свідомості людини власне на правову свідомість жителів сільської місцевості: сільську інтелігенцію, фермерів та сільську молодь та формували власне уявлення про неї. Метод конкретизації, на відміну від абстрагування, дав змогу вивчити категорію «правосвідомість» та її елементи в усій якісній різнобічності.

Метод порівняння дав змогу співвіднести та порівняти правову свідомість жителів міста та жителів сільської місцевості, виявити схожі та відмінні її ознаки. Порівняльно-правовий метод використовувався також під час дослідження правової свідомості українців та жителів європейських країн.

До спеціальних методів, які використовувались нами в процесі дослідження, варто віднести методи юридичної науки та інших наук, зокрема, історико-правовий, формально-логічний, формально-юридичний, порівняльно-правовий, антропологічно-правовий, герменевтично-правовий, праксеологічно-правовий, етнографічно-правовий, лінгвістично-правовий методи.

Історико-правовий метод використовувався під час дослідження становлення та розвитку національної нормативно-правової бази, яка регламентувала розвиток правової культури, правового виховання в українському суспільстві; структурно-логічний метод – під час визначення механізму підвищення правової свідомості, правової культури громадян на державному та неурядовому рівнях; історико-філософський метод – під час дослідження творчої спадщини мис-

лителів минулого, які розглядали у своїх працях філософські проблеми свідомості та правової свідомості.

Що стосується спеціально-юридичного методу, він дає змогу дослідити теоретичні підходи до розуміння категорії правосвідомості, класифікувати види правової свідомості, визначити пропозиції щодо вдосконалення державної політики, правового виховання мешканців сільської місцевості, дає змогу систематизувати знання про категорію правової свідомості.

Метод анкетування, як метод соціології, допоміг об'єктивно охарактеризувати рівень відображення у правосвідомості тих чи інших правових явищ та виявити ефективність впливу на неї зовнішніх факторів.

Психологічні методи дали змогу виявити психологічний стан мешканців села, їх бажання, прагнення, думки, сподівання та отримати інформацію щодо вдосконалення правовиховного процесу, обрати найліпші форми і методи роботи з цією категорією сільського населення.

Висновки. Таким чином, варто зазначити, що методологія є надзвичайно важливим моментом будь-якого дослідження. У своїй сукупності методи дають можливість повно, ґрунтовно та об'єктивно дослідити правову свідомість як явище загалом та власне правову свідомість жителів сільської місцевості.

Список використаних джерел:

1. Дмитренко Ю. Підходи до дослідження української правосвідомості в перехідний період розвитку суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/11_EISN_2008/Pravo/29290.doc.htm.
2. Єрмоленко Д. Спеціальні методи дослідження правосвідомості молоді / Д. Єрмоленко // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – № 3. – С. 20–21.
3. Філософія права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. Данильян, О. Дзьобань, С. Максимов та ін. / за ред. д-ра філос. наук, проф. О. Данильяна. – Харків: Право, 2009. – 208 с.